

Kapetan fregate
TONE ŽABKAR

Minsko-zaprečne operacije na moru (PLANOVI, TOK I POUKE IZ DRUGOG SVETSKOG RATA)

Uvodno razmatranje

U prvom svetskom ratu dokazano je da se prilikom borbenih dejstava na moru od minskog oružja može očekivati pun doprinos samo ako se minske prepreke polože na vreme, odnosno u početnom periodu rata. To iskustvo je bitno uticalo da aktivnosti u vezi sa planiranjem, pripremama i polaganjem mina postanu integralni deo početnih operacijskih planova svih ratnih mornarica. Složeni problemi koje je još u doba mira trebalo rešiti zahtevali su (zbog masovnosti primene mina, te karaktera minskih prepreka, koje nisu bile samo opasnost za neprijatelja već su sprečavale korišćenje miniranog prostora i vlastitim snagama, te relativno dugog vremena potrebnog industriji da proizvede velike količine mina) — centralizaciju svih poslova oko planiranja zaprečavanja. Pri donošenju odluka o izboru rejonu zaprečavanja, kvantumu i vrsti minskog oružja i disperzije po skladištima, o broju minopolagača i njihovom grupisanju i obuci takođe se moralo voditi računa i rešiti niz problema. Strategijska rukovodstva su određivala rejone zaprečavanja, gustinu prepreka i rokove u kojima se zaprečavanje moralo ostvariti.

Na svemu tome je stvorena osnova da se konstituiše kategorija posebne operacije; ona je prozvana minsko-zaprečnom, a primarno se bavila realizacijom planova miniranja, koje je usvojila strategija.¹

¹ Za definisanje minsko-zaprečne operacije poslužili su ovi argumenti: (1) u minsko-zaprečnoj operaciji snage koje vrše zaprečavanje angažuju se po jedinstvenoj zamisli, zaprečavajući naređenom gustoćom one rejone koje je odredilo strategijsko rukovodstvo zemlje; (2) dimenzije miniranja i zaprečavanja, pri pravilnom izboru rejonu zaprečavanja, pokrivaju čitavo vojište, a naročito njegove važnije delove; (3) minsko se oružje radi efikasnosti mora koristiti masovno, što za sobom povlači jake snage za miniranje i njihovo obezbeđenje; (4) o rezultatu minsko-zaprečnih operacija svako strategijsko-po-

Analiza pojma minsko-zaprečne operacije pokazuje i to da je svi autori nisu jednako shvatili. Kod nekih se zapaža da su pod sadržajem minsko-zaprečne operacije shvatali totalitet aktivnosti koje započinju postavljanjem cilja, izborom rejona zaprečavanja, planiranjem potrebnog broja mina, minskih skladišta i minopolagača, a završavaju trenutkom kada su mine položene u more. Za razliku od tako širokog shvatanja (u kojem su praktično inkorporirane sve faze, od zamisli za zaprečavanje do finalizacije minskih prepreka), većina drugih pod minsko-zaprečnom operacijom podrazumeva daleko uži pojam — samo njen izvršni deo, deo koji obuhvata samo one aktivnosti koje objedinjuju funkcionisanje minskih skladišta, minopolagača i snaga za obezbeđenje, da bi se minske prepreke položile na naređenim pozicijama i u naređenom vremenu.

Takav prilaz ima nedostatak zato što ne sagledava multidimensionalnost celokupne minske problematike, ali on je u ovom radu (koji se bavi fizionomijom minsko-zaprečnih operacija, tj. planovima i dinamikom) — prihvaćen kao pogodniji. To u prvom redu zato što bolje od ostalih prilaza omogućuje da se sagledaju neki uzroci koji su u drugom svetskom ratu doveli do toga da mnoge minsko-zaprečne operacije nisu bile realizovane na vreme, ili su kasnile i bile znatno skromnijih dimenzija od planiranih. Sve je to uticalo na lančani poremećaj ostalih planova zasnovanih na hipotezi da će mine dati svoj efikasan doprinos odbrani obale.

Kao uzorak analize u ovom radu odabrane su one minsko-zaprečne operacije koje su realizovane u evropskim morima i u kojima su bile položene veće količine mina. Primenjen je metod analize pojedinih slučajeva svrstanih u dve osnovne grupe: minsko-zaprečne operacije koje su započele pre izbijanja rata i one započete nakon izbijanja rata.²

litičko vođstvo, u skladu sa odredbama međunarodnog prava, mora upoznati međunarodnu javnost, kako bi se izbegli gubici neutralaca; (5) minska polja u minsko-zaprečnim operacijama su efikasna više godina; taj prolongirani efekt, koji proizilazi iz specifičnosti morskih mina sakrivenih u miru, daje minskoj operaciji posebno obilježje, jer »ona zapravo počinje tek onda kada završava« (tj. kada su mine položene). Sveukupnost tih faktora opredelila je da su u svim ratnim mornaricama miniranja, realizovana prema početnom operacijskom planu, klasifikovana kao minsko-zaprečne operacije.

² Minsko-zaprečne operacije moguće je klasifikovati i prema drugim obilježjima: prema udaljenosti rejona zaprečavanja od vlastite obale mogu biti u vlastitim vodama, na otvorenom moru i u neprijateljskim vodama.

Prema svrsi radi koje se polažu mine, operacije se mogu podeliti na defanzivne, ofanzivne i defanzivno-ofanzivne (ovakva klasifikacija je korištena u monografijama »La guerra di mine«, »Mines, Minelayers and Minelaying« i radovima sovjetskih autora).

Ovde smo za klasifikaciju uzeli početak polaganja mina (u odnosu na početak rata), jer ta varijabla suštinski opredeljuje odnos između planiranog i ostvarenog.

Minsko-zaprečne operacije koje su započinjale pre izbijanja rata³

Uoči drugog svetskog rata svako mornaričko rukovodstvo težilo je da preduhitri protivnika, i da položi mine pre početka sukoba. No, niz ograničenja zbog politike i drugih razloga, sputavalo je, pre svega one zemlje koje su nastojale izbeći rat, da to ostvare. Polaganje mina se, naime, moglo tretirati kao ratni akt i akt pretnje, zbog čega su neke zemlje taj vid priprema odlagale sve dok nije postalo jasno da je sukob neminovan, ali je tada uglavnom već bilo kasno.

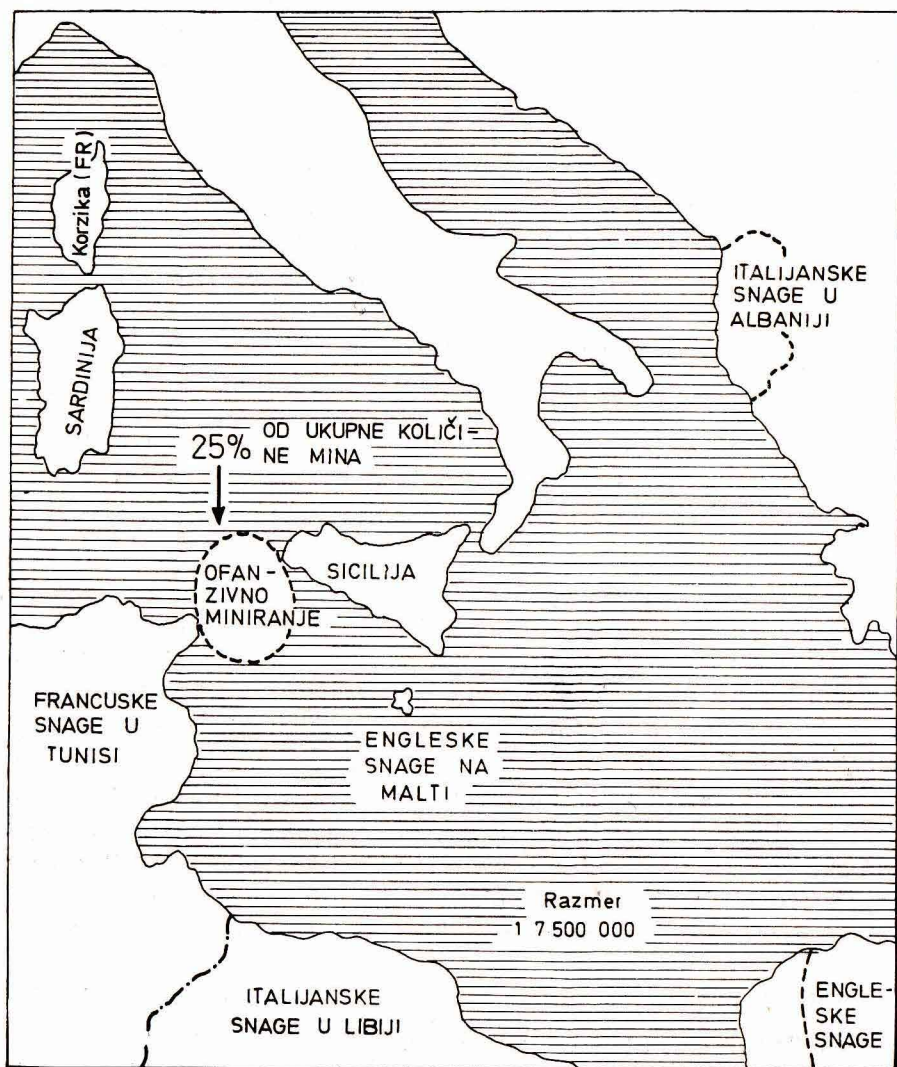
Drugi je slučaj bio sa silama Osovine, koje su se intenzivno spremale za rat i koje su, budući da su odabrale vreme početka agresije, mogle planski i sistematski raditi na izvođenju minske-zaprečnih operacija. Pokazalo se da je izbor vremena od 4—6 dana pre objave rata (kod agresivnih sila) bio dovoljan period da se veći deo mina položi nesmetano, a istovremeno i dovoljno kratak da se očuva tajnost položenih mina. Zato su minske-zaprečne operacije Italije i Nemačke bile uglavnom prikrivene strategijskim dezinformacijama, da se njihovim izvođenjem ne naruši strategijsko iznenađenje, na koje su rukovodstva fašističkih armija uvek računala, i što je bila osnovna karakteristika njihove doktrine munjevitog rata.

Italijanske minske-zaprečne operacije u Mediteranu (6.06 — 10.07.1940) bile su u osnovi perfektuirane još 1936. godine kada je italijanski Admiraštvo razradio ratni plan za slučaj jednovremenog sukoba sa obe najveće mediteranske pomorske sile — Velikom Britanijom i Francuskom.⁴ Od oko 13.000 mina (koliko je bilo predviđeno da se položi u početnim miniranjima) očekivalo se da efikasno doprinesu stabilnosti odbrane voda metropole i da, ujedno, prekinu eventualnu komunikaciju anglofrancuskih snaga u istočnom i zapadnom Mediteranu. Bilo je planirano da se u vodama metropole položi oko 75%, a ostale mine trebalo je položiti u rejonu Sicilijanskog kanala (shema 1). Realizacija plana miniranja prepuštena je regionalnim pomorskim komandama, kojima su u tom cilju dodeljeni mi-

³ Minske-zaprečne operacije koje su počinjale pre izbijanja rata karakterisale su se izostajanjem neprijateljskog protivdejstva, radi čega se ne bi moglo prihvatiti da su bile operacije u punom smislu reči. Pre bi se moglo reći da su one podsećale na strategijski razvoj, koncentraciju i druge radnje, izvođene pre rata. Malo je verovatno da bi se takve operacije mogle u savremenim uslovima odvijati bez protivdejstva, jer su snage za specijalni rat vrlo aktivne, upravo u periodu pre izbijanja sukoba, a njihova meta bi u prvom redu bila skladišta mina.

⁴ Ta varijanta je nosila šifru »Ipotesa alfa uno« i aktivirana je direktno No 89 S. R. P. od 30. maja 1940. Detalji su opisani u monografiji »La guerra di mine« (Ufficio storico dela M.M., Roma — 1966, vol. XVIII, str. 79-90).

nopolagači (flotni i popisni, koji su se opremali na znak mobilizacije) i odgovarajuće snage obezbeđenja. Izuzetak je učinjen jedino u rejonu Sicilijanskog prolaza, gde je (zbog mogućnosti nailaska britanskih ili francuskih ratnih brodova) polaganje mina dodeljeno posebnom sastavu ratnih brodova.

Shema 1

S obzirom na to da je cela operacija trebalo da se odvija u tri faze (svaka 4 dana), poduzete su mere da se rasporede isturena min-ska skladišta i opreme sastavi minopolagača; njih je bilo 13 (u sas-

tavu flote), ali na znak mobilizacije bilo je predviđeno da se ojačaju sa 11 adaptiranih brodova ratne mornarice i 19 brodova trgovačke mornarice (jezgro je bilo 5 savremenih trajekata).⁵

Uviđajući da će Francuska kapitulirati pre nego što je očekivao, Musolini se žurio da što pre uđe u rat. No tada nisu svi ovi brodovi još bili spremni za početak operacije, mada je bila doneta odluka da se priđe realizaciji miniranja. Naime, odlučeno je da se 6. juna 1940. realizuje prva faza minsko-zaprečne operacije, kako bi do 10. juna bio položen bar deo mina. Jer, tada je bila planirana objava rata Francuskoj i V. Britaniji. Minopolagači su 6. juna 1940. bili grupisani prema sledećem: Denovski zaliv — 6 minopolagača; Sardinija — 4 i 4 torpiljarke; Sicilija — 2 minopolagača i 9 torpiljarki; Tarantski zaliv, Jonsko more, južni Jadran — jedna krstarica, 2 razarača i 2 minopolagača; severni Jadran — 5 minopolagača; Egejsko more — 2 razarača, 3 torpiljarke, 1 minopolagač i Libija — 6 razarača i jedan minopolagač. U rejonu Tarantskog zaliva nalazila se i grupacija ratnih brodova (2 krstarice, 2 razarača, 4 torpiljarke i 2 popisna minopolagača) čiji je zadatak bio da zapreče Sicilijanski kanal.⁶ Iz takvog grupisanja se može zaključiti da je u početnim minsko-zaprečnim operacijama učestvovalo samo 28 flotnih i popisnih minopolagača, mada je plan razvoja predviđao ukupno 43 broda.

Dinamika minsko-zaprečnih operacija bila je spora, a neblagovremena mobilizacija minopolagača nije bila jedini nedostatak italijanskih minsko-zaprečnih operacija. Mada anglo-francuske pomorske i vazduhoplovne snage nisu ometale minopolagače ni funkcionisanje skladišta, zakašnjenja su se gomilala jedno za drugim, pretvarajući operaciju praktično u seriju nepovezanih minskih dejstava. Naročito je ilustrativan slučaj baze Taranto, koja je bila zadužena da doturi mine do sicilijanskih luka. No, zbog slabog transportnog obezbeđenja i zbrke u cestovnom i železničkom saobraćaju, minopolagači su morali čekati gotovo deset dana.⁷ Kada su mine konačno stigle, pogoršalo se vreme, tako da brodovi sa ukrcanim minama nisu mogli isploviti na izvršenje zadatka već su nemaskirani čekali u lukama.

⁵ La guerra di mine, str. 19—20.

⁶ La guerra di mine, str. 32—35, specchio N. 1 (rubrika — Unita impiegate).

⁷ Komplikacije oko polaganja mina u osetljivom Sicilijanskom kanalu, koji je predstavljao vitalni fokus celokupnog miniranja organizovanog u početnom periodu rata, detaljnije su opisane u »La guerra di mine« (str. 100—109), kroz izveštaje komandanta grupe minopolagača. Taj vitalni fokus je miniran tek 10. jula. Između ostalog, 10/11. juna brodovi su se sa punim palubama mina morali vratiti sa zadatka zato što nije funkcionisalo navigacijsko obezbeđenje.

Svi ti faktori su uticali da minsko-zaprečne operacije, koje su započele 6. juna 1940, budu završene tek 10. jula i da početni plan podbaci za 22 dana. A zašto nije došlo do težih posledica, uzroke bi u prvom redu trebalo tražiti u pasivnosti i demoralizaciji francuskih snaga na Korzici i u Tunisu. One su imale idealne uslove da poremete italijanske planove, ali tu šansu nisu iskoristile.

Nemačke minsko-zaprečne operacije na Baltiku (16.06 — 22.06.1941) takođe su poučne. Kada je Hitler izdao direktivu za pripremu napada na SSSR (operacija »Barbarossa«), nemački Admiralštab je tražio rešenja da na moru obezbedi realizaciju njegove zamisli. Sovjetsku Baltičku flotu, još u početku rata, trebalo je blokirati u bazama, gde bi je potom dotukla nemačka avijacija.⁸ Imajući u vidu ruska iskustva iz upotrebe mina u prvom svetskom ratu, nemački pomorski štabovi su zaključili da bi trebalo tražiti takva rešenja svojih početnih operacija koja će omogućiti da se, pre svega, poremete sovjetske minsko-zaprečne operacije. Smatralo se da bi se taj cilj mogao najekonomičnije ostvariti kada bi se ratna mornarica SSSR-a preduhitрила i kada bi se na prilazima njenim vodama, pre izbijanja rata, položile mine. U tu svrhu je bila planirana posebna minsko-zaprečna operacija, a njen osnovni deo (miniranje izlaza iz Finskog zaliva) trebalo je da bude realizovan od 16. do 22. juna. Zatim je miniranje trebalo usmeriti na zatvaranje prolaza iz sovjetskih baza. Taj plan, koncipiran februara 1941, uticao je na to da je nemačka mornarica morala još pre agresije prebaciti velike količine mina do Finske.

Koncentracija 10 velikih minopolagača u finskim vodama nije prošla nezapaženo od sovjetske obaveštajne službe, ali su pri tome potcenjene moguće posledice.⁹

Nemačko-finske zaprečne operacije počele su 16. juna, tj. prema planu. Do 22. juna položeno je minsko polje »Vartburg« u kojem je bilo oko 3.000 mina i minskih zaštitnika,¹⁰ a prekrivalo je prostor od Memela do južnog rta švedskog otoka Aland, formirajući na taj način pregradu duž simetrale Baltika (shema 3).¹¹ Između tog polja i obale SSSR položena su isturena polja radi otežavanja i sprečavanja razvoja sovjetske Baltičke flote, i to: kod o. Hiiuma (Dago) —

⁸ Izveštaj komandanta nemačke RM, admirala Redera od 4. 02. 1941. (Hitlerove konferencije o pomorskim pitanjima 1939—1945, 1950, str. 148—154).

⁹ V. Ačkasov, B. Vajner, Krasnoznamennyj Baltijskij flot v velikoj otečestvenoj vojne, Voenizdat, 1957, str. 11.

¹⁰ F. Ruge, Der Seekrieg, Annapolis — USA, 1957, str. 196—201.

¹¹ Minski zaštitnici su bili namenjeni da podseku protivničke minolovke i na taj način zaštite minska polja od dejstva minolovaca.

¹¹ Morskoj Sbornik, 1977, No 6, str. 19.

1.200 mina i minskih zaštitnika i severozapadno od Talina — 1.100 mina i minskih zaštitnika. Pošto je švedska ratna mornarica minirala ulaz u Botnijski zaliv, za sovjetsku Baltičku flotu bila je stvorena izuzetno teška situacija. Nemačko-finski združeni sastavi minopolagača uspeli su tako (uz maksimalno naprezanje posada i brodova) pre izbijanja rata da ostvare svoj plan, čiji su se rezultati ubrzo pokazali. Koristeći noćna polaganja mina uz prividno izvođenje vežbi, oni su uspeli da otupe budnost sovjetskih štabova, koji nisu uspeli oceniti prave dimenzije minske opasnosti nadvijene nad sovjetskom Baltičkom flotom. To su sagledali tek u noći 23. juna 1941, kada su od 5 sovjetskih brodova tzv. daljnje zaštite (koji su obezbeđivali sovjetske minopolagače) angažovane u Finskom zalivu, njih 4 naišla na mine. Među njima su teško oštećeni: 1 krstarica, 2 razarača, dok je jedan potopljen.

Sovjetska flota nije pre rata imala opremljen dovoljan broj minolovaca (protiv sidrenih mina), a minolovki za borbu protiv nekontaktnih mina uopšte nije imala u operativnoj upotrebi. Sovjetski veći brodovi su već od prvog dana rata praktično bili paralisani, jer im je zbog rizika da budu potopljene od mina zabranjeno isplovljavanje. Sovjetski istraživači su posle rata tu nemačku preventivnu minsko-zaprečnu operaciju ocenili tako što su došli do zaključka da su njeni rezultati mogli biti znatno veći da su bile u početnim miniranjima masovnije angažovane i snage nemačke minske avijacije. Tada bi efekti nemačkih minsko-zaprečnih operacija na Baltiku bili znatno veći.¹²

Minsko-zaprečne operacije započete nakon izbijanja rata

Ove operacije su se karakterisale rizikom od protivničkih akcija prema minskim skladištima i minopolagačima. Sem toga, zemlje — žrtve agresije, po pravilu, bile su nespremne (ili nepotpuno spremne), što ih je često dovodilo u situaciju da, umesto da u početku rata polažu mine, deo popisnih minopolagača tek opremaju za te zadatke, da transportuje mine iz centralnih do isturenih skladišta i sl. Zbog svega toga minsko-zaprečne operacije su zakašnjavale.¹³ Sa tog sta-

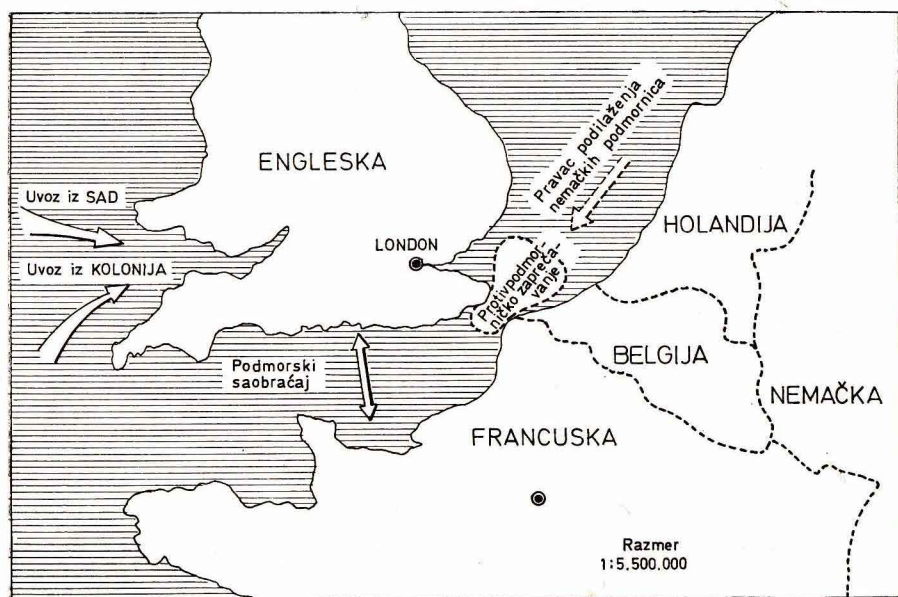
¹² V. Ačkasov, Minno-zagraditel'nye dejstvija na Baltike v načal'nyj period velikoj otečestvennoj vojne — Morskoj Sbornik, 1977, No 6, str. 19—25.

¹³ Norveška RM nije ni polagala mine, jer je nemački napad za nju predstavljao stratezijsko iznenađenje. Poljska RM je položila mine, ali je velik deo mina položen a da na njima nisu obavljene završne pripreme (u mine nisu stavljani detonatori i paljbeni sistemi).

(F. Ruge, Der Seekrieg, Annapolis, USA, 1957, str. 45).

novišta karakterističan je slučaj britanskih minsko-zaprečnih operacija organizovanih radi zatvaranja Doverskog prolaza i sovjetske minsko-zaprečne operacije organizovane na Baltiku (gde je protivnik uspeo prethodno da položi svoja minska polja).

Ceneći fizionomiju rata na moru do koje bi moglo doći u slučaju rata sa Nemačkom, britanski Admiralštab je došao do zaključka da bi u početnom periodu rata morao minirati samo jedno vitalno područje — Doverski prolaz (shema 2). Imajući u vidu činjenicu da su nemačke podmornice u početnom periodu prvog svetskog rata, probijajući se kroz Doverski prolaz, uspešno napadale pomorski saobraćaj između V. Britanije i Francuske i ugrožavale uvoz koji je iz kolonija dolazio u luke — zaključio je da bi to područje moralo biti jako gusto minirano, kako bi se protivniku (samo uz pomoć mina) sprečilo da ponovi sličan uspeh.

Shema 2

Od ukupno oko 20.000 mina, sa koliko je V. Britanija raspolažala, oko 1/3 bilo je planirano za tu džinovsku prepreku. U ratnom planu u kojem je zaprečavanju Doverskog prolaza dat prioritet, razmatralo se i polaganje severnog baraža, ali kao drugorazredni zadatak. To i radi toga što je utrošak od oko 130.000 mina (koliko je bilo planirano da se položi između severne Škotske i Norveške) visoko nadmašivao postojeće rezerve mina, a za proizvodnju novih ko-

ličina nisu bila čak ni odobrena sredstva. O tome je vlada tek trebalo da donese odluku u ratu. Jer, britanski Admiralštab nije cenio da bi tako brzo moglo doći do Hitlerove agresije na Poljsku. U momentu izbijanja rata, Britanci su imali samo 4 ratna broda koja su mogla polagati mine u Doverskom baražu (1 krstarica-minopolagač, 2 razarača, 1 obalski minopolagač, u završnoj fazi opremanja nalazila su se 2 trajekta, a na ostalima su ugrađivane tračnice i drugi sistemi, pa se njihov ulazak u stroj očekivao tek mesec dana nakon izbijanja rata).¹⁴ Tako je rat zatekao britansku ratnu mornaricu samo sa 4 broda, koja su imala ukrcane mine i bila spremna za početak polaganja.

Kada je 3. septembra 1939. objavljen rat Nemačkoj, užurbano su počele pripreme na trajektima, koji su napuštali brodogradilišta u kojima su bili adaptirani za polaganje mina. Do trenutka njihovog popunjavanja minama, realizovana su samo tri polaganja manjih minskih polja (obalski minopolagač je položio manje polje kod Bass Rocka, a dva razarača-minopolagača su u dva navrata nasumce položila svoje palubne minske komplete u vodama Helgolandskog zaliva). Kada su u stroj bili uvršteni i trajekti-minopolagači, zahvaljujući njihovom velikom kapacitetu nošenja mina mogla je početi operacija polaganja Doverskog baraža; minski deo trebalo je da se odvij u dve faze, i u svakoj položiti oko 3.000 mina.¹⁵ Pošto su u rejonu polaganja očekivane nemačke podmornice i avijacija, odredu od 4 minopolagača dodeljen je eskort (1 protivavionska krstarica i 9 razarača), a u daljnjoj zaštiti su se nalazile 2 krstarice, flotila razarača i grupa minolovaca.

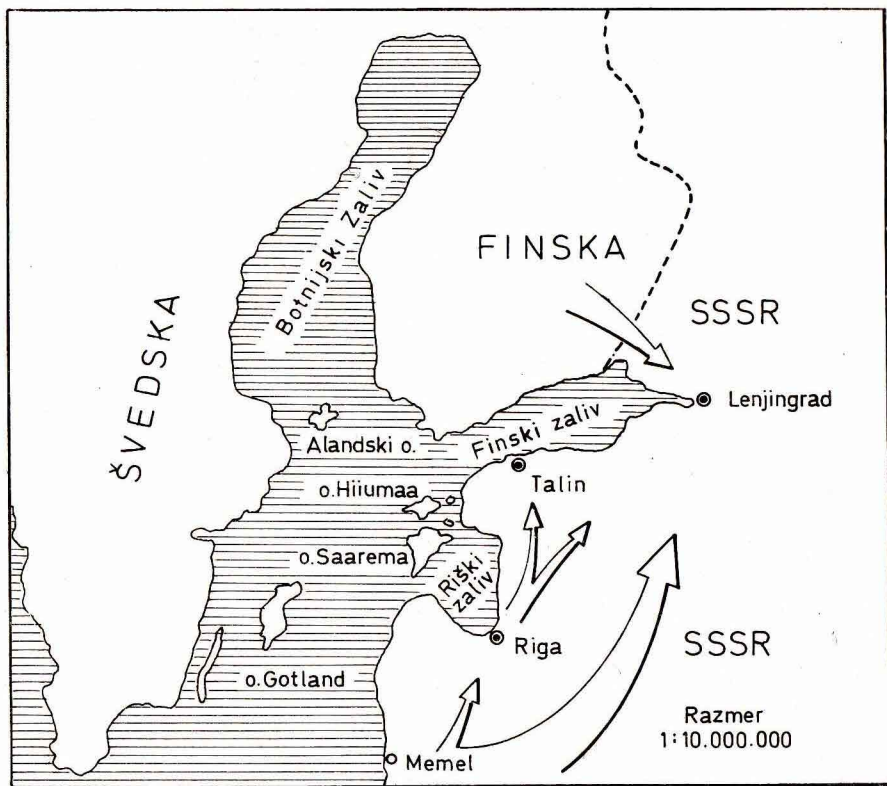
Prva faza polaganja mina trajala je od 11. do 17. septembra; položeno je oko 3.000 protivbrodskih i protivpodmorničkih mina. S obzirom da se isturena minska skladišta nisu mogla (nakon prve faze) brzo popuniti iz centralnih skladišta, u minsko-zaprečnoj operaciji je nastala pauza koja je trajala sve do 25. septembra. Od tog datuma do 23. oktobra položeno je narednih 3.600 protivpodmorničkih mina. Potom se pristupilo trećoj fazi — instaliranju na morskom dnu indikatorskih petlji namenjenih otkrivanju podmornica. Gustoća miniranja je bila tako velika da su oktobra 1939, od 4 nemačke podmornice koje su se pokušale probiti na jug, 3 uništene. To je osuje-

¹⁴ O tim problemima veoma kritično piše J. S. Cowie u VII glavi monografije »Mines, Minelayers, Minelaying« (Oxford, 1951, str. 119—125). Naveo je da je RM V. Britanije prvih mesec dana upotrebljavala samo 6 površinskih minopolagača, iako ih je bilo potrebno oko 50. Svi ostali su se morali adaptirati, što nije išlo tako brzo, jer su brodogradilišta bila zauzeta drugim radovima.

¹⁵ S. W. Roskill, *The War at Sea*, London — 1954, vol. I, str. 95—98.

tilo nemačke podmornice u pokušaju da se probijaju kroz Doverski prolaz, pa su umesto njega za izlazak u Atlantik koristile severnu rutu (između V. Britanije, Norveške i Grenlanda). Ta ruta je bila tri puta duža i osetno im je reducirala broj dana za borbena dejstva.

Sve do pada Francuske Doverski baraž je uspešno štitio severni bok komunikacije kojom je u Francusku prebačen britanski Ekspedicioni sastav. Zahvaljujući tome, brojne manevarske snage bile su oslobođene za izvršavanje drugih zadataka, što je bilo značajno, jer je na Atlantiku bio veoma izražen deficit protivpodmorničkih brodova.

Shema 3

Lažna minsko-zaprečna operacija koju je britanska ratna morarica realizovala u početnom periodu takođe je zanimljiva. Naime, septembra 1939. proglašen je opasnim za plovidbu prostor na prilazima južnoj Engleskoj, na kojem su, međutim, mine bile položene tek naredne godine. Vrlo je verovatno da se time htelo obmanuti nemačko komandovanje koje je do tada bilo suočeno sa gubitkom tri

podmornice i našlo se u dilemi u kojem su rejonu u stvari potopljene (ruta podmornica koju je odredio nemački Admiralštab navodila je na pretpostavku da su uništene negde severno ili južno od Dovera). Zbog svega toga Britanci su pretpostavljali da će nemački Admiralštab zabraniti podmornicama da dejstvuju u celom tom sumnjivom prostoru. Taj blef je u celosti uspeo.

Sovjetska minsko-zaprečna operacija na Baltiku (23.06 — 30.06.1941). Sovjetski početni operacijski plan je predviđao da Baltička flota, u kojoj su se nalazile respektujuće snage (među njima oko 100 podmornica), dejstvuje protiv nemačkih pomorskih komunikacija sa Finskom i Švedskom i protiv primorskog krila nemačke kopnene vojske. Takođe je bilo predviđeno da se u okviru tog plana na čitavom Baltiku položi oko 8.000 mina i minskih zaštitnika (samo u jednoj minsko-zaprečnoj operaciji). Ta je operacija imala dva fokusa — miniranje ulaza u Finski zaliv i miniranje južnog ulaza u Riški zaliv (shema 3), a izvan tog područja trebalo je položiti samo neznatan broj mina.¹⁶ Od miniranja se očekivalo da, osloncem na otoke Saareema i Hiiumaa (koji su se nalazili između ta dva fokusa zaprečavanja) minirane rejone i otoke poveže u jednu pregradu, koju bi sovjetske snage koristile kao odskočnu dasku za dejstva u Baltiku. Miniranje ulaza u Finski zaliv predviđalo se za 9 noći; u tom vremenu trebalo je položiti 3 trorede minske linije, duge 24 milje. U svakoj liniji trebalo je da budu dva reda sidrenih mina, protiv razarača i većih ratnih brodova, i jedan red (sa tri zaveses) antenskih protivpodmorničkih mina. Na južnom ulazu u Riški zaliv planirano je da se za 5 dana položi 10 minskih linija dužine 20 milja, od čega je trebalo da 4 linije budu protiv većih brodova, 4 protiv manjih, a 2 protiv podmornica. Predviđalo se da prepreke na ulasku u Finski zaliv polože kombinovane grupe većih ratnih brodova i minopolagača, a prepreke na ulasku u Riški zaliv (zbog mogućnosti susreta sa nemačkim brodovima) — samo ratni brodovi. S obzirom da je flota bila blagovremeno stavljena u punu pripravnost, sve grupe brodova bile su 22. juna 1941. spremne za izvršenje zadatka. One su užurbano vršile obuku (školske vožnje i gađanja).¹⁷ Komanda flote je od Vrhovne komande tražila da joj odobri polaganje mina, ali je taj zahtev, s obrazloženjem da bi to bila provokacija prema Nemačkoj, bio odbijen.¹⁸

¹⁶ V. Ačkasov, Minno-zagraditel'nye dejstva na Baltike v načal' nyj period velikoj otečestvenoj vojny — Morskoy Sbornik, 1977, No 6, str. 19—25.

¹⁷ V. Ačkasov, B. Vajner, Krasnoznamennyj Baltijskij Flot v Velikoj otečestvenoj Vojne, Voenizdat, 1957, str. 21.

¹⁸ O tome piše admiral Kuznecov u memoarima, navodeći da je »pripravnost 1« data tek u 23,00 21.06.1941. (N. G. Kuznecov, Na flotah boevaja trevoga, Voenizdat, 1971, str. 13).

Kada je 22. juna 1941. u jutarnjim časovima počeo nemački napad na SSSR, doneta je odluka da minopolagači već prve noći isplove i počnu realizaciju plana. Grupa za miniranje ulaza u Finski zaliv (2 minopolagača, 2 velika i 5 manjih razarača) isplovila je od 23. juna do 30. juna šest puta na zadatak; uspela je da položi oko 3.000 mina i oko 500 minskih zaštitnika, što je bilo oko 60% od ukupnog broja mina koje je u tom rejonu trebalo položiti. Do smanjenja tempa polaganja došlo je zbog intenzivnog dejstva nemačke avijacije, što je poremetilo dotur mina i goriva iz pozadinskih skladišta. No, još je teža situacija bila na ulazu u Riški zaliv, jer su brodovi za polaganje pristupili zadatku sa zakašnjenjem od jedne noći (prve noći popunjavali su gorivo utrošeno na prethodnim vezbama). Samo u prvom isplavljenju (24. juna) sovjetski brodovi su položili mine bez smetnji, a zatim su ih u narednim isplavljenjima napadali torpedni čamci u sadejstvu sa avijacijom.

Pošto je brz prodor Nemaca prema Rigi učinio bespredmetnim daljnja polaganja mina u tom rejonu, prešlo se na polaganje daleko istočnije (početkom jula). Na ulazu u Riški zaliv i u samom zalivu položeno je 1.178 mina i 40 minskih zaštitnika, odnosno samo 70% od planiranog broja mina i 8% od broja minskih zaštitnika.¹⁹

Sovjetski stručnjaci su posle rata došli do zaključka da bi dublje razloge nepotpunog realizovanja minsko-zaprečne operacije trebalo tražiti u spletu okolnosti nastalih zbog nedovoljnog broja minopolagača i nepravilnog izbora položaja isturenih skladišta. Sem toga, oni ističu da je bilo celishodnije da su umesto velikih odabrani mali minopolagači, i da su skladišta bila dislocirana na otocima, koje je bilo lakše braniti nego luke na kopnu.²⁰ Uspeh nije bio potpun i radi toga što su polagane samo mine protiv razarača i većih brodova. To je nemačkim torpednim čamcima, minolovcima i drugim manjim brodovima pružilo izuzetno povoljne uslove za dejstvo. Svi ti nedostaci nastojali su se kompenzirati naknadnim polaganjima mina u prostoru između Irbenskog prolaza i ulaza u Finski zaliv, i to masovnom

¹⁹ U prvoj dekadi rata na ulazu u Finski zaliv položeno je 3.095 mina i 498 minskih zaštitnika, a na južnom ulazu u Riški zaliv i u samom zalivu — 1178 mina i 40 minskih zaštitnika. Pošto je minama dat prioritet u odnosu na minske zaštitnike, prepreke su bile male žilavosti i nemački su ih minolovci kasnije relativno lako uklonili. Tome je pogodovala i okolnost da nisu polagane mine protiv brodova malog gaza. (V. Vorob'ev, *Soveršenstvovanie i primenienie minnogo oružja*, Voeno-istoričeskij žurnal, 1978, No 5, str. 25—32).

²⁰ Do ovog zaključka je došao M.V. Ačkasov (*Morskoj Sbornik* 1977, No 6, str. 23).

upotrebom improviziranih minopolagača. Tako su popunjene mnoge pukotine do kojih je došlo zbog nepotpune realizacije minskih zaprečavanja u prvoj dekadi rata.²¹ Može se zaključiti da su upravo te dopunske snage (patrolni čamci, ribarice i dr.) uspešno dopunile dejstva ratnih brodova angažovanih za polaganje mina.²² Valja napomenuti i to da je u to vreme u protivničkim vodama bilo položeno samo oko 600 mina, što nije moglo ozbiljnije ugroziti slobodu manevra nemačkih snaga.²³

Takođe se može konstatirati da su mnoge aktivnosti u vezi sa polaganjem mina koje su bile inkorporirane u sovjetsku minsko-zaprečnu operaciju na Baltiku, prerastale u bojeve sovjetskih snaga s protivnikom koji je pokušavao sprečiti izvršenje tog zadatka.²⁴ To je dalo specifično obilježje minsko-zaprečnoj operaciji. Ono se ogledalo u činjenici da minopolagači nisu uspeali položiti planirani broj mina, niti su sve mine položili na planiranim pozicijama.

Sovjetska minsko-zaprečna operacija na Baltiku bila je prva koja se odvijala u uslovima u kojima je protivnik protiv njenog izvođenja blagovremeno organizovao preventivna dejstva. Jer, Nemci su počeli miniranja pre rata, a u vreme kad je protivnik izvodio operaciju, oni su radi sprečavanja preduzimali posebna pomorsko-vazduhoplovna dejstva.²⁵ Ta je operacija imala obilježja sinteze klasične minsko-zaprečne operacije i serije bojeva, koji su vođeni za njeno obezbeđenje.

²¹ Morskoj Sbornik, 1977, No 6, str. 24.

²² Na tzv. pozadinskoj minskoj poziciji (rus. tylovaja pozicija) položeno je oko 5700 mina i oko 1500 minskih zaštitnika.

(Glavštab VMF — Istorija voenno-morskogo isskustva, Voenizdat — 1969, str. 219).

²³ Morskoj Sbornik, 1977, No 6, str. 20 i 24.

²⁴ Grupa minopolagača koja je noću 27. juna 1941. u drugom isplavljenju pokušala položiti mine na ulazu u Riški zaliv, napali su nemački torpedni čamci u dva navrata (u fazi polaganja i nakon polaganja) i oštetili razarač, a zatim su počeli napadi aviona, tako da su od 10 planiranih minskih linija položene samo dve. Slična se situacija ponovila i 6. jula, kada su na sovjetske minopolagače otvorili artiljerijsku vatru nemački brodovi.

(Morskoj Sbornik, 1977, No 6, str. 22—23; V. Ačkasov, B. Vajner, op. cit. str. 26).

²⁵ Procene obe strane o najpogodnijim lokacijama minskih polja bile su toliko identične da su se pozicije nekih sovjetskih polja nalazile na istim koordinatama kao i pozicije nemačkih (shema na strani 20 — Morskoj Sbornik, 1977, No 6). Tako se desilo da su sovjetski brodovi daljnje zaštite minopolagača već prve noći miniranja naišli na mine (potopljen jedan razarač i teže oštećena jedna krstarica, a dva su razarača lakše oštećena). Unatoč tome, i ešeloniranim napadima torpednih čamaca i avijacije, polaganja su nastavljena. Minopolagače su obezbeđivale obalske baterije i avijacija, jer veći ratni brodovi nisu više isplavljavali.

Zaključno razmatranje

Komparativna analiza opisanih minsko-zaprečnih operacija organizovanih u početnom periodu rata pokazuje da su one imale neke zajedničke osnovne karakteristike.

Prvo, planirane su 2—4 godine pre rata, a zasnivale se na pretpostavkama najverovatnijeg toka početnih ratnih dejstava; temeljile su se na pretpostavci da će obaveštajna služba i diplomatija blagovremeno dati informacije nužne za početak njihove realizacije u čemu su, međutim, uspeha imale samo agresivne sile (Nemačka, Italija), a ne i žrtve agresije (V. Britanija i SSSR), koje su zaprećavanje vršile uglavnom nakon izbijanja sukoba, izlažući se pri tome nizu poteškoća, od kojih su najveća bila aktivna protivdejstva neprijatelja.

Drugo, planovi minsko-zaprečnih operacija bazirali su delimično na normama dobijenim za vreme mirnodopske obuke, koja je vršena u vrlo uproštenim uslovima i nikad nije proverena ni jedna operacija u celini nego delimično, na pretpostavkama koje nisu proveravane. Ti faktori su doprineli da je u početnim ratnim dejstvima dolazilo do neočekivanih zakašnjenja, koja su izazivala pomeranje rokova i narušavala planirane termine.

Treće, svaka se minsko-zaprečna operacija sastojala od dva perioda — pripremnog i izvršnog. U prvom su se paralelno odvijale prethodne aktivnosti minskih skladišta (dekonzervacija mina, priprema i dotur do rejonu ukrcavanja) i minopolagača, koje su načelno trajale 14—20 dana. Potom, je sledila pauza — očekivanje signala za početak polaganja, a potom je nastupio kritični, izvršni period operacije.

Četvrto, izvršni period agresivne sile su tajno inicirale 4—6 dana pre agresije, a njihove žrtve 1 do 2 dana nakon izbijanja rata. To je agresoru omogućilo da velik deo snaga nakon izbijanja rata upotrebi za dejstvo protiv minopolagača protivnika. Što te šanse nisu uvek bile iskorištene u punoj meri pitanje je lošeg planiranja i neumešnosti onih koji su ih imali. A kada su te šanse bile iskorištene, minsko-zaprečne operacije su dobijale specifičan tok, koji se ogledao u sintezi miniranja sa bojevima za njihovo uspešno odvijanje. Ti su bojevi ponekad poprimali fizionomiju posebne operacije organizovane radi neometanog toka minsko-zaprečne operacije.

Peto, tipična minsko-zaprečna operacija obuhvatala je celinu jednog vojišta, obično prostor širine 100—200 milja, udaljen od obale 10—20 milja. U jednoj operaciji polagano je u proseku 1.000 do 7.000

mina, a prema trajanju one se mogu uslovno podeliti u one koje su se odvijale uz angažovanje velikog broja minopolagača (kao serija sukcesivnih polaganja trajale su do 10 dana) i one koje su se odvijale sa malim brojem minopolagača (tekle su po fazama i trajale oko mesec dana).

Šesto, u minsko-zaprečnim operacijama, koje su u početnom periodu rata organizovane izvan vlastitih teritorijalnih voda (u područjima gde su se mogle očekivati neprijateljske snage), osnovnu snagu za polaganje mina sačinjavali su ratni brodovi, a u obalskim vodama su to bili popisni minopolagači (sa ili bez eskorte).

Sedmo, na uspešan početak minsko-zaprečnih operacija uticalo je i blagovremeno uzbunjivanje minskih skladišta i blagovremeno opremanje popisnih minopolagača; dalji tok operacije prevashodno je ovisio od blizine skladišta i rejona polaganja, od sposobnosti skladišta da u kratkim rokovima pripreme mine i od snaga obezbeđenja polaganja.

Osmo, izvršni period operacija odvijao se noću, pri čemu je od izuzetnog značaja bila tačnost meteorološke prognoze.

Minsko-zaprečne operacije organizovane u drugom svetskom ratu pokazale su da minska skladišta, minopolagači i minska polja (prostorno i vremenski, a u skladu sa ratnim planom) sačinjavaju jedinstven, dinamičan sistem, čija efikasnost zavisi od koordiniranog funkcionisanja svih njegovih komponenti. Sem toga, pokazalo se da taj sistem, ako su u njemu osnovna snaga za polaganje mina popisni minopolagači, ima izvesni »mrtvi hod« koji se sastoji od vremena potrebnog popisnim minopolagačima da se sa mirnodopskih zadataka adaptiraju za ratne, vremena potrebnog za ukrcanje mina i zauzimanje pozicija sa kojih mogu izvršavati ratne zadatke.

Iskustva sa Baltika naročito su dragocena. Ona pokazuju da se u uslovima međuotočnog područja, i kada se može očekivati protivdejstvo po snagama koje polažu mine — kao bolje rešenje pokazuje posedovanje većeg broja manjih minopolagača od manjeg broja većih (pri istoj ukupnoj nosivosti mina). Mali minopolagači imaju više prednosti: mogu se maskirati među otocima, gaz im dozvoljava pristajanje u gotovo svim uvalama i, što je najvažnije, nisu ni minski ni torpedni ciljevi. Kada se takav minopolagač i uništi, zbog male količine mina koje nosi, bitno se ne remeti tok operacije.

Iskustva iz minsko-zaprečnih operacija iz drugog svetskog rata pokazuju da rukovodstva svih zaraćenih strana teže da mine polože pre početka rata, ali da pri tome postoje razna ograničenja zbog opšte političke situacije, nemogućnosti obaveštajne službe da pouz-

dano utvrdi početak agresije. Uglavnom te okolnosti su uslovile da žrtve agresije, po pravilu, počnu polaganje mina kada je rat već počeo, što je znatno usložilo minsko-zaprečne operacije u celini.

Ako bismo pokušali sagledati fizionomiju i karakteristike budućih minsko-zaprečnih operacija, pre svega treba konstatovati da će na njih uticati još složeniji faktori i okolnosti.

Savremene trajektne flote danas su brojne i raspolažu brzim brodovima, opremljenim radarima i drugom navigacijskom opremom. To upućuje na zaključak da će savremeni minopolagači moći brže i efikasnije izvršavati svoje zadatke nego oni u drugom svetskom ratu.

Savremene obaveštajno-izviđačke snage i sredstva danas znatno otežavaju čuvanje tajnosti lokacije minskih skladišta i druge podatke. Za uništenje skladišta mogu se upotrebiti diverzanti i avijacija, što nalaže da se protivdiverzantskoj i protivvazdušnoj odbrani skladišta mora posvetiti mnogo veća pažnja nego u prošlosti.

Razvoj preciznih samonavođenih i vođenih projektila »vazduh-zemlja« iziskuje da se maskiranju ulaza i izlaza iz minskih skladišta, sistemu tračnica i dizalica i drugom, posveti daleko veća pažnja nego što je to bilo ranije; mogućnost upotrebe NHB-sredstava takođe nameće obavezu da se skladišta grade sa zatvorenim sistemom ventilacije.

Sve veće mogućnosti avijacije i za noćna dejstva na moru nameće obavezu da se protivvazdušnoj odbrani minopolagača posveti adekvatna pažnja i u situacijama u kojima je ranije bilo dovoljno da brodovi za svoj manevar koriste noć.

Primenjena krilatih raketa »brod-brod« i samonavođenih torpeda, isto tako nameće protivbrodskom obezbeđenju minopolagača nove obaveze, mada se delimično to može ublažiti i primenom minopolagača sa malim fizičkim poljima i zaštitom pomoću sistema OSOJ i ORB, čiji su dometi višestruko veći od dometa OB u drugom svetskom ratu.

Naposletku, moglo bi se zaključiti da osnovni postulati koji su važili u prošlosti za uspeh minsko-zaprečnih operacija organizovanih u početnom periodu rata, ostaju i dalje aktuelni. To su: blagovremena odluka da se minske snage i skladišta stave u stanje pripravnosti za polaganje mina; masovnost primene mina i brzina izvođenja minsko-zaprečne operacije, koja je nezamisliva bez dovoljnog broja minopolagača i sinhronizovanja njihovih pokreta. Operacija koju je ratna mornarica NR Koreje organizovala u korejskom ratu (1950—1953), poštujući navedene postulate, pokazala je da je čak i kad

jedna mornarica raspolaže samo ribaricama, splavovima i jedrenjacima a protivnik ima potpunu vazдушnu prevlast — moguće ostvariti respektujuće rezultate. U toj operaciji, upotrebom oko 3.000 mina starih čak pedeset godina i položenih isključivo improvizovanim minopolagačima — američki operativni desant usporen je za 10 dana. Za to vreme korejske kopnene snage (koje je desant trebalo da okruži) blagovremeno su se povukle i uspešno zauzele naredne položaje za odbranu. Iako ta minsko-zaprečna operacija nije uspela u potpunosti da spreči desant, sigurno je da bi njeni efekti bili neuporedivo veći da su postojale i manevarske udarne snage, koje bi eksploatisale čekanje američkih desantnih sastava ispred obale. Sa tog aspekta posmatrano, može se zaključiti da, iako ni jedna minsko-zaprečna operacija sama za sebe ne može sprečiti neprijatelja koji poseduje snage protivminske odbrane da ostvari ciljeve, ona mu nameće niz ograničenja i stvara povoljne uslove za dejstvo ostalim snagama KoV, RM i RV. Trajnost minskih polja načelno važi nekoliko godina, pa je razumljivo da rezultati izvršne faze operacije služe samo kao uvertira u efekte koje ostvaruju položene mine.

Može se napokon očekivati da će za sve zemlje, a naročito za one koje se spremaju da brane svoju obalu, minsko-zaprečne operacije u budućnosti imati još veći značaj nego u prošlosti.

Ukoliko se uspešno ostvare projekti za daljinsko upravljanje mina (radi se o minama koje se, izgleda, ispituju u Švedskoj, a koje bi se po želji i potrebi mogle šifrovanim hidroakustičnim signalima uključivati i isključivati), minsko-zaprečne operacije mogle bi se realizovati već u miru, a u slučaju rata minska polja aktivirati specijalnim signalima. Ako do toga zaista dođe, minsko-zaprečne operacije izgubile bi svoju klasičnu fizionomiju; postale bi jedna od komponenti mirnodopskog uređenja vojišne prostorije.